

Prilozi za povjest grada Zeline.

Gotovo u neposrednoj okolici grada Zagreba, kod mjesta Sveti Ivan Zelina, vide se u gori zagrebačkoj tik do izvora potoka Zeline ruševine nekadanjega sredovječnoga *grada Zeline*. O prošlosti toga grada ne zna se ništa; nijedan povjesničar nije se potrudio, da što sazna o sudbini njegovoj, ni o njegovim gospodarima. Neka stoga ovo nekoliko priloga bude podlogom za proučavanje svakako zanimljive prošlosti njegove.

Godine 1202. potvrdio je hrvatski herceg Andrija neku darovnicu, kojom je otac njegov, kralj Bela III., poklonio zagrebačkomu kanoniku i dekanu Bazanu neku zemlju gradskoga podložnika (*castrensis*) Kajana ili Kojana¹. Opisujući međaše darovane zemlje kaže se u ispravi, da se ta zemlja „prema sjeveru i pokraj grada Nikole hvata javne ceste zagorske“ (*versus septemtrionem et iuxta castrum Nicola annectitur publice strate Zagoriensis*). U prvi mah moglo bi se pomisliti, da je „*castrum Nicola*“ potonji grad Zelina; no točnijim izvidom može se razabrati, da je rečeni „*castrum Nicola*“ stajao kod današnjega sela Dolnje Zeline, gdje se već g. 1334. spominje „*ecclesia sancti Nicolai de Zelna*“², današnja župna crkva sv. Nikole u Dolnjoj Zelini. Baš tu u okolišu crkve sv. Nikole, a s lijeve strane potoka Zeline jesu dva lokaliteta, gdje je mogao stajati grad Nikola. Jedno se mjesto zove *Gradina*, a ispod njega se prostire plemićki dvorac Paukovec, a drugo se zove *Gradišće*, te se stere uz cestu, koja vodi iz Dolnje Zeline u selo i plemićki dvorac Svetu Helenu.

Na onome mjestu, gdje je poslije stajao grad Zelina, nije g. 1202. bilo jamačno još nikakvoga grada. I godine 1222. spominju se u jednoj ispravi samo „*finis terre Zeline, ubi sunt due mete de terra prope sanctum Johannem*“³ (današnji sv. Ivan Zelina). Ta *terra Zelina*, na kojoj nije bilo nikakve utvrde, sterala se je između Psarjeva i svetoga Ivana Zeline. Tek u jednoj ispravi od g. 1295. čita se „*Paulo Churkam comite castellano de Zelna existente*“⁴, po čemu se mora nagoviještati, da je na Zelini tada stajao grad (*castrum*) ili kašteo (*castellum*), u kojemu je bio kastelanom neki Pavao Đurkan.

Grad Zelina podignut bi dakle između godine 1222. i 1295., vjerojatno tek nakon tatarske provale, naime nakon g. 1242. Bit će da je tada bio u kraljevskoj vlasti, jer mu je kastelanom bio „comes“ ili župan (knez). Nije nemoguće, da je grad

¹ Smičiklas T., Codex dipl. reg. Croat. Dalm. et Slav. III. 17.

² Tkalčić I., Monumenta hist. episc. Zagrabiensis, II. 90.

³ Smičiklas T., Cod. dipl. III. 220.

⁴ Nav. dj. VII. 216.

Zelina bio tada središte župe moravečke (comitatus de Maroucha), od koje se je poslije razvila plemenita općina moravečka.

Oko godine 1320. grad je Zelina u vlasti nekoga magistra Nikole, sina Petra od Ludbrega, koji drži također i grad Bisticu na zapadnom obronku zagrebačke gore. Taj magistar Nikola bio je sinovac znamenitoga nekad (1271.) župana moravečkoga i poslije (1274.) bana čitave Slavonije Dionizija, te je jamačno po svome stricu, koji nije imao muških potomaka, došao do gradova Zeline i Bistrice. Dne 20. kolovoza 1327. izdao je taj magistar Nikola povelju, kojom je zagrebačkomu kaptolu za spas svoj i svojih rodaka poklonio svoj kupljeni posjed Vraži Laz u zagrebačkoj županiji i župi moravečkoj (possessionem meam empticiam Wrazilaz vocatam in districtu zagrabiensi de comitatu Morocha constitutam)¹. U toj povelji kaže magistar Nikola izrijekom: „castra nostra et nostrum here um de Zelna et Byztrycha“.

Magistar Nikola držao je Zelinu jamačno do svoje smrti između 1353. i 1361. Da li su po smrti njegovoj baštinili grad potomci njegovi ili je prešao u druge ruke, neda se za sada ustanoviti.

Od godine 1434. nalazimo Zelinu u vlasti porodice *Bychkele* ili *Byczkele*, koja se je nazivala *de Zelnawar*, t. j. od grada Zeline. Prvi se rečene godine spominje „nobilis (egregius) vir Stephanus Bychkele de Zelnawar“, pa onda i slijedećih godina 1436—1438.² Godine 1439. sudjelovali su na saboru u Križevcima „Stephanus, Johannes et Ladislaus Byczkele de Zelna³“. G. 1449. spominje se „egregius Ladislaus Bychkele de Zelnawar“⁴; a g. 1458. „Stephanus Byczkele de Zelin“⁵. G. 1465. spominju se „Stephanus Bicchele de Zelinyawar et Augustinus Porkolab comites ac iudices nobilium comitatus Zagrabiensis“⁶, po čemu sudimo, da je naročito Stjepan Bychkele u ono vrijeme znatno utjecao u javne poslove kraljevine Slavonije. Iz jedne isprave od g. 1472. doznajemo, da su „egregius Petrus de Bykzad (Bisag) et Stephanus Bykchele de Zelnawar“ jednom prigodom bili napadnuti u Zagrebu na krvavom mostu (supra pontem Pyzani most) od službenika zagrebačkoga biskupa Osvalda Tuza⁷.

G. 1478. i 1480. ne spominju se više Stjepan ni Ivan, nego samo „Ladislaus Byczkelew de Zelnawar“⁸. Taj Ladislav Bychkele optužen bi na velikom općem sudu, što ga je kralj Matijaš g. 1481. obdržavao u gradu Zagrebu, dne 2. veljače s raznih zločina: da je počinjao krađe, da je krivotvorio isprave i pečate, te bi stoga proskribovan i lišen svih svojih posjedovanja (Ladislaum Bychkele de Zelnawar furticinia ac cum aliena persona falsam fassionem fateri facientem et literas falsas fieri procurantem ac sigillum falsificantem⁹). Jamačno je Ladislav Bychkele tom prigodom izgubio i grad Zelinu.

Tko je neposredno primio Zelinu, ne da se za sada ustanoviti; no malo po-

¹ Tkalčić I., Monumenta episc. Zagrab. I. str. 57—58. — Vjesnik kr. zemalj. arkiva, IV. str. 96—99.

² Tkalčić I., Monum. civit. Zagrab. II., str. 91., 122., 130., 147.

³ Kukuljević I., Jura regni C. D. et Slav. II. str. 17., 20.

⁴ Tkalčić I., Monum. civit. Zagrab. II. str. 203.

⁵ Kukuljević I., Jura I. str. 204.

⁶ Tkalčić I., Monum. civit. Zagrab. II. str. 299.

⁷ Nav. dj. II. str. 348.

⁸ Kukuljević I., Jura I. str. 215.

⁹ Thallóczy L., Codex comitum de Blágay str. 391.

slije nalazimo taj grad u vlasti moćne slavonske porodice Zapolja. Tako ga drži i vojvoda *Ivan Zapolja*, koji bi 10. studenoga 1526. proglašen kraljem ugarskim, a 6. siječnja 1527. kraljem Hrvatske i Slavonije. Postavši međutim i Ferdinand Habsburgovac kraljem ugarskim i hrvatskim, stao je otimati imanja Ivanu Zapolji i njegovim privrženicima, te ih darivati svojim pristašama. Tako je Ferdinand u dva maha, naime 1. kolovoza i opet 5. prosinca 1527. izdao darovnice za Petra i Ivana Mihaljevića od Sinja „*super castro Joannis de Zapolya, comitis Scepusiensis, Zelyna vocato, in regno Sclavoniae sito, ac pertinentiis, possessionibus, et quibusvis iuribus possessionariis ad dictum castrum pertinentibus*“¹.

Gradanski rat, koji je u Slavoniji kroz više godina bjesnio između privrženika Ferdinandovih i Zapoljinih, onemogućio je Petru i Ivanu Mihaljeviću, da zagospoduju darovanim njima gradom. Za Zelinu otimali su se g. 1527—1536. i Ferdinandovci i Zapoljevci. Među Ferdinandovcima isticao se je u tom pogledu Ivan Kaštelanović, gospodar Bisaga, a među Zapoljčevima biskup zagrebački Šimun Erdedi. Kad su g. 1528. u Slavoniji preteгли Ferdinandovci, tražio je Zelinu za sebe Ivan Kaštelanović. Tadanji ban hrvatsko-slavonski piše iz Nemethujvara 25. rujna 1528. Kaštelanoviću o toj stvari ovako: „. . . ubi autem vestra eadem dominatio scribit, *quod castrum Zelyna iam occupare vellet, novit vestra eadem dominatio, qualiter eandem rogavimus ob hoc et coram sic et per presentes vestram e. d. rogamus, quatenus gratia amicitie nostrae ne velit adhuc manus suas ad occupationem castrum illius imponere, certa enim sit vestra e. d., quod nos omnem promissionem vestre e. d. factam observabimus et nulli alteri omni tempore, sed vestre e. d. illud assignari faciemus, dummodo vestra e. d. infra reditum regie Maiestatis in illo pacienciam habeat*“². Dok Ferdinandov ban Bačani moli i zaklinje Kaštelanovića, da ne zauzme Zeline, dok ne dobije za nju od kralja darovnicu, Zapoljin pristaša i biskup zagrebački Šimun Erdedi 10. siječnja 1529. iz svoga grada Začezma (Čazme) upravo prijeti Ivanu Kaštelanoviću. „*Quare monemus et hortamur eandem dominationem vestram*“, tako piše Erdedi, „*velit ab inquietatione et desolatione bonorum ipsorum Zelyna esse ac amicitiam potius nostram amplecti quam ea abuti*“. Još dodaje Erdedi: „. . . nos bona ipsa tanquam nobis in protectionem contra violentias data pro virili tueri decrevimus“³.

Borba za grad Zelinu između biskupa Šimuna Erdeda i Ivana Kaštelanovića trajala je i dalje, dok nije Šimun Erdedi kao ban Ivana Zapolje u kraljevinama Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji kod svoga kralja izradio, te je Ivan Zapolja g. 1531. grad Zelinu darovao biskupovu nećaku *Petru Palfiju* (Palfy) od Erdeda (nepoti episcopi zagrabiensis Simonis de eadem Erdewd ex sorore)⁴. Kaštelanović uza sve to nije mirovao, osobito kad je opazio, da se je biskup Šimun Erdedi stao priklanjati kralju Ferdinandu, te se je bilo bojati, da bi i Ferdinand mogao potvrditi darovnicu za Zelinu biskupovu nećaku. Dne 21. kolovoza 1534. došao je pred zagrebački kaptol Gregorije Horvat od Bogačeva, službenik Ivana Kaštelanovića, te je u ime svoga gospodara i njegovih sinova Jurja, Petra i Kristofora uložio protiv toga

¹ Bojničić I., Darovnice kralja Ferdinanda I. za Hrvatsku, 11.

² Izvorno pismo u arhivu jugoslavenske akademije.

³ Izvorno pismo u arhivu jugoslav. akademije.

⁴ Prepis darovnice u kr. zemaljskom arhivu u Zagrebu.

prosvjed, ako bi kralj Ferdinand darovao kome rečeni grad Zelinu; jednako je prosvjedovao, da bi Petar Palfi rečeni grad založio ili prodao, a Emerik Bradač od Ladomerca ma na koji način preuzeo ga i kupio. O tom svečanom prosvjedu izdao je kaptol posebnu ispravu, koja se čuva u arhivu jugoslavenske akademije.

Međutim je biskup Šimun Erdedi u prvoj polovici 1535. zaista pristupio Ferdinandu, iznevjerivši se Ivanu Zapolji. Naravno da je i o tom nastojao, da Ferdinand potvrdi sve darovnice Zapoljine, učinjene njemu, njegovu bratu Petru i ostalim rođacima. I tako je zaista Ferdinand poveljom izdanom u Beču 1. lipnja 1535. posredovanjem biskupovim (ad intercessionem reverendi in Christo patris domini Simonis episcopi) biskupovu bratu Ivanu Tompi i nećaku Petru Palfiju od Erdeda za njihove vjerne službe potvrdio „*castrum Zelyna, simul cum universis bonis, possessionibus ac villis, et aliis quibusvis iuribus possessionariis ad idem pertinentibus in comitatu Zagrabienensi existentibus habitis, in cuius pacifico et quieto dominio iudem a certis annis perstitissent* et se ipsos persistere asserunt etiam de praesenti . . .“¹.

Ovom darovanju opro se je međutim prokušani službenik Ferdinandov Ivan Kaštelanović svima silama. Napokon je izradio, da je Ferdinand sva dosadanja darovanja svoja za taj grad opozvao, te ga poveljom izdanom u Beču 4. siječnja 1536. jedino njemu darovao. O tom zabilježeno je u kraljevskim knjigama (libri regii) ovo: „Anno domini millesimo quingentesimo trigesimo sexto, Viennae feria tertia post festum circumcisionis domini, datae sunt literae manu regiae maiestatis subscriptae, quibus mediantibus sua maiestas *castrum Zelyna* in comitatu Zagrabienensi habitum, cum omnibus bonis suis ad idem pertinentibus, *quod per notam infidelitatis Joannis de Zapolya* ad suam maiestatem devolutum est, egregio *Joanni Castellany de Zenthlelek*, suisque heredibus et posteris universis novae donationis titulo perpetuo contulit, *irritas ac invalidas habens quascunque donationales literas*, si forte alicui super dictum castrum *per oblivionem (!)* sua maiestas dedisset, salvo iure alieno“².

Zelina uza sve to nije ostala u rukama porodice Kaštelanovića od Svetoga Duha i Bisaga. Već g. 1543. drži Petar Kaštelanović, sin Ivanov, samo susjedni Bisag (Bykzad), dok u Zelini gospoduje staroslavonska porodica *Kerečenji* (Kerecheny de Kanyafelwde)³. Posjed grada Zeline tada je dosta prostran, jer podanji spada 80 kmetskih dimnjaka (fumi). Kao prvi vlasnik iz te porodice spominje se Vladislav Kerečenji, koji je g. 1549. svome kmetu Matiji Zermeghu za vjerne službe darovao stanovito kmetsko selište u kotaru grada Zeline⁴.

Kao gospodare grada Zeline nalazimo Kerečenje kroz jedno čitavo stoljeće. U to vrijeme dolaze u prijateljske i rodbinske veze sa susjednim plemićkim porodicama, kao što su Bradači, Mikulići, Crnkovići (Chernkoczy) i Fodrovci (Fodroczy).

Godina 1640., 1642. i 1644. spominje se grad Zelina već kao sasvim *razvaljen* (in *diruto* castro Zelina, super castro totali *diruto* Zelina). U kotaru njegovu boravi tada Ladislav Kerečenji, jamačno *posljednji* muški potomak porodice, koji prima za posinke Tomu Mikulića i druge neke plemiće, te im ostavlja razvaljeni grad s posjedovanjima u Baničevcu, Toplici i t. d. u zagrebačkoj županiji, pa onda

¹ Bojničić, Darovnice 46.

² Nav. dj. 52.

³ Vjestnik kr. zem. arkiva u Zagrebu, IX. 92.

⁴ Arkiv zagrebačkoga kaptola. Locus credibilis, Protocollum 28. str. 235.

i druge posjede svoje u križevačkoj županiji¹. Tako dođoše zemlje Kerečenja u ruke porodica Mikulića, Crnkovića i Fodrocija. Godine 1680. izdaje Petar Fodroci u ime svoga nedorasloga sina Antuna neko pismeno očitovanje Jurju, Jakovu i Antunu, kao i Martinu, Stjepanu i Mihajlu *Puceku* (Puczek) u pogledu vinograda na predbrežju „Gorni Therszczy (in) pertinenciis castri Zelina“². Napokon g. 1696. daje Antun Fodroci nekomu Petru Češkoviću stanovite zemlje u kotaru grada Zeline, a uza to mu dozvoljava slobodnu porabu neke šume Obreške³.

Da li je sam grad poslije g. 1644. ikada obnovljen, ne može se za sada odrediti.

Vj. Klaić.

¹ Regesti iz Neo registrata acta (Fasc. 640 No. 1 i Fasc. 670 No. 32) u zemaljskom arhivu.

² Comitum Patachich Repertorium familiarum nobilium regni Croatiae (u kr. zemaljskom arhivu u Zagrebu).

³ Arkiv zagreb. kaptola. Locus credibilis, Protocolum 10 str. 246.